

KÜRESELLEŞME KURUMLARI VE MADENCİLİK

WB, IFC. IBRD. IDA, EBRD, ACDB, MIGA, ...

Tahir UNSUR

Jeoloji Yüksek Mühendisi,
JMO İstanbul Şb. Yazımanı

Küresel kapitalizm 1990 Tü sonrasında kendi merkezi düzenleyici kurumlarını oluşturup olgunlaştırdı ve çokuluslu şirketlerin dünyanın her yerime ellini kolunu sallayarak girip dilediği gibi çalışabilmesi için gereken araçları biçimlendirdi. Bu kurumların başını Dünya Bankası (WB) çekiyor. DB, kendi çevresinde oluşturduğu kurumların yanında, yönlendirilme ve denetiminde etkili olduğu kıtasal ve bölgesel birçok finans kurumunu da, uyguladığı politikaların izin-de tutmaya çalışıyor.

Dünya Bankası'nın, küreselleşmenin çokuluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda pekişmesi için kararlı biçimde uygulamakta olduğu politikaları var¹.

Bu politikalara direnen ülkeler önce borçlandırma yolu ile güçsüzleştiriliyor; sonra da IMF'nin dayattığı koşulların da desteği ile geri bırakılmış ülkelerde DB uygulamalar« yaşama geçiriliyor.

Dünyanın her yerindeki doğal kaynakların talanı bu politikaların başta gelen hedeflerinden. 1980'lere kadar dünya madenciliğinin ağırlığı ABD, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş birkaç kapitalist ülke ile sosyalist ülkelerde iken, yaratılan çevre sorunlarına yükselen karşı çıkışlar ve bu ülkelerde yüksek tenörlü cevher yataklarının azalması, düşen metal fiyatları ve alınması gereken çevre koruma önlemlerinin maliyetinin yükselişi nedeni ile son on yılda bu ağırlık bütünü ile az gelişmiş ülkelere kaydı. Başta Güney Amerika, sonra Afrika, eski sosyalist ülkeler ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yoğun bir arama ve işletme kampan-

b« ülkelerin topraklarının çokuluslu madenci şirketlere açılmasının ve dilediklerince çalışabilmelerinin koşullarını hazırlayan maden yasalarını çıkartmaları için hu ülkelere baskılar yapıldı. Som on yıl içinde onlarca ülkemin maden yasaları değiştirilmek durumunda kalındı

~ yasma girişildi. Örneğin 90'lı yıllarda > Afrika'daki arama harcamaları 5 kat j arttı².

Bunun için, bu ülkelerin topraklarının çokuluslu madenci şirketlere : açılmasının ve dilediklerince çalışabilmelerinin koşullarını hazırlayan maden yasalarını çıkartmaları için bu ülkelere baskılar yapıldı. Son on yıl içinde onlarca ülkemin maden yasaları değiştirilmek durumunda kalındı. Üstelik, hemen hepsinde aynı yönde, birörnek değişiklikler yapıldı. Milyonlarca hektar alan, bu şirketlere ruhsat olarak verildi. Bu alanlar bazı ülke topraklarının 2/3'sine kadar vardı. Sağlanan olanaklarla, bu şirketler buldukları ya da çoğu durumda devir aldıkları maden yataklarını yeni teknolojilerle hızla tüketirken elde ettikleri ürünü hiç bir kısıtlamaya uğramaksızın o ülkelerin dışına çıkardı. Arama ve işletme alanlarındaki yerli halk evlerinden ve topraklarından edildi.

Küçük ölçekli aile madenciliği yapan yüzbinlerce insan bu sahalardan kovuldu. Tanzanya Buliyanhulu'da bu sayıyı 300.000'e kadar öngörenler var. Bu uygulamalar Gana'da, Filipinlerde, Endonezya'da, Peru'da, yb.de yapıldı, Şimdilerde Yunanistan (Ofimpia) ve Romanya(Rosia Montana)'da da deniyor. Bu bazen özel ordular da kullanarak kanlı biçimde yapıldı, Filipinler'de, Gana'da ve Tanzanya'da İkan döküldü. Yerel çatışmalar çıkartıldı, anlaşmazlıklar körüklendi.

¹ NGO's Issue Paper, World Bank Extractive Industry Review, Budapest, June 2002

²1999, Financing Mining Projects in Africa Jhe Inaugural Australian African Mining Exploration and Investment Opportunities Conference

Endonezya'yı ele alalım. Doğu Kalimantan'da RioTinto'ya bağlı RTKEMT'nin altın işletmeciliği için 7000 Kelian'lı zorla ve askerî güç de kullanılarak topraklarından atıldı. Orta Kalimantan'da Aurora Gold'a bağlı: RT. Indo Muro Kencana madeninin orman ve bahçelerini tahrip ettiği 2000 kadar Puruk Cahu halkı da yerlerinden oldu. Kuzey Sulawesi de Newmont Minahasa Raya'da atıkların denize boşaltılması Buyat Körfezi halkını balıkçılık yapamaz kıldı. Freeport'un tesisleri şimdi Amungme ve Komoro halkının kutsal toprakları ve suları ve tarımı arazilerinin üzerinde. Freeport'un atıkları! ırmak ekosistemini ve Komoro halkının besin kaynağı olan sagio ağaçlarını öldürdü.

DB'nin ER çalışması kapsamında Papua Yeni Gine'ye giden danışmanlarının gezilerinde de ühir ve Misima altın işletmelerinin atıklarını denize boşaltmasının olumsuz sonuçları bildirilmekte³.

Kendi ülkelerinde geçerli olan çevre yasalarının getirdiği standart ve kısıtlamalara bu ülkelerde uymayı düşünmediler bile, Çok sayıda çevre kazasına, önemli kirlenmelere neden olundu. Ormanlar, sil alanları yok edildi. Akarsular, deniz kıyıları, tarımsal alanlar, hava kirletildi. Sinsi ve bazen toplu ölümlere neden olundu.

Maden kaynakları işletirken yatağın en kârin bölümü, kaymağı seçildi, "cut off grade" yüksek tutuldu. Bir daha kolay kolay işletilemeyecek çok büyük miktardaki düşük tenörlü cevher ise yerinde bırakıldı. Bizde de Cominco'nun Artvin Cerattepe bakır ve Eldorado'nun (Iuprag) Uşak altın projeleri ile böylesi talanlar planlanıyor.

Atıklar arıtılmadan, çukurlar, yığınlar eski durumuna getirilmeden olduğu gibi terk edildi. Yüzlerce yıl ortadan kalkmayacak kirlilik ve çirkinlik bırakıldı, geride.

Dünya Bankası dayattığı yasal ve idari değişikliklerle bunun alt yapısını hazırladığı gibi, alt kuruluşu olan IFC (Uluslararası Finans Şirketi) ile bu girişimlere ortak olarak finans sağladı. IFC katılımları herhangi bir devlet desteğine sahip değil; özel şirketlere veriliyor; sözde teknik olarak güçlü ve yerel ekonomiyi destekleyecek projelere yöneltiliyor; kârlılık arıyor. IFC, 3,5 milyar doları kendi hesabından olmak üzere 5,3 milyar doları bulan kaynak kullandırmış durumda.

IFC'nin son sekiz yılda katıldığı madencilik yatırımlarına yaptığı katkı 800 milyon doların üzerinde. MIGA'nın yatırımcılara siyasal risklere karşı sağladığı güvenceler de buna yakın.

Daha önemlisi finans kurumlarına MIGA (Çok Vanlı Yatırım Güvence Ajansı) ile güvence vermiş, durumda. Bu yolla, siyasal risklere karşı özel girişim yatırımlarına güvenceler sağlanıyor. MIGA da, bugüne değin 1,3 milyar dolar güvence kullandırmış bulunuyor. IBRD (Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası), IDA (Uluslararası Kalkınma Ajansı), vb başka kurumlarıyla doğrudan doğruya devletlere krediler açarak madencilik sektörlerinin incelenmesini, yeniden örgütlenmesini, yeni özel ya da özerk kurumlar kurulmasını, yasal değişiklik hazırlıklarının yapılmasını, devlet şirketlerinin özelleştirilmesini sağladı, 1999'da IBRD'nin kullandırmış olduğu kaynak 15,4 milyar dolar ve IDA'nınki 6,8 milyar doları buldu..

DB'sinin önünü açtığı girişimler ayrıca Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, vb yerel finans kurumlarıncı da desteklendi. By uygulamaların yerleşmesi için eski sosyalist ülkelere yönelik ayrı bir finans kurumu oluşturuldu, EBRD. Bunun aracılığıyla bu ülkelerin OB politikaları çerçevesinde doğal kaynaklarını çokuluslu şirketlere açması sağlanmaya çalışılıyor.

Bu dolayında başka ve ikincil kurumlar da rol alıyor. AIFDB, IDB ve IIC ADB, EIB, vb bölgesel kalkınma amaçlı yatırım: bankaları; CDC OPIC, DE6, FMO, KfW, AFD gibi iki yanlı kalkınma kurumları; Coface, ECGD, EDC, USEXIM, JEXIM, Hermes, EID/MITI, vb dışsatım kredi ajansları bunların arasında sayılabilir. 1997'de bunların kullandığı toplam kaynak 9 milyar dolar kadardı..

Bu şekilde açılan kapıdan, gönüllendirilip desteklenen yabancı sermaye yatırımları (FDI, Foreign Direct Investment) giriyor bu gelişmemiş ülkelere.. Gerçi, 2000 yılında toplam 1,3 trilyon dolar mertebesinde olan (2001 'de %40 azalmış olduğu anlaşılıyor) yabancı sermaye yatırımının! %'ü gelişmekte olan ülkelerde dolaşıyor; ve gerçi, geri kalmış ülkelerde madencilik yatırımlarına yönelen pay toplamın %4-5'ini aşmıyor ve OECD özel dış yatırımının ancak %1'i madencilik gidiyor⁴, ama bazı

³ August 2002., *Extractive Industries Review Project Visit to Papua New Guinea.*, www.eireview.orq

⁴2002., *OECD Conference "FDI and Environment-Lessons from Mining"*, Main issues, Paris

⁵ Sandbrook, ft and Mehta, P., 2002., *FDI and Environment-Lessons from the Mining Sector*, *OECD Global Forum on International Investment Conference.*, Paris

ülkelerde dengesizlik büyük⁵. Örneğin, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nda dış yatırımın %23'ü⁶; Gana'da %60'ı altın ve boksit madenciliğine yapılmış. Ama, örneğin yine Gana'da madencilik* ulusal gelirin yalnızca %5,5'ünü⁷, Endonezya'da istihdamın yalnızca %0,1'ini sağlayabiliyor⁸.

Ülkemizde de 85 yabancı şirket 193Cyden bu yana 275 milyon dolar (toplam dış yatırımın yalnızca %0,9'u) madencilik yatırımı yapmış bulunuyor⁹.

Bu düzen hemen bütünü ile geliştirilip yerleştirilmiş durumda.. Ama madencilik, artık görünüşte çok gelişmiş teknolojiler kullanıyor da olsa verimli bir yatırım alanı değil. Başka sektörlerle kıyaslandığında pay senetlerinin getirişi hemen bütün öteki sektörlerden geride kalıyor.

Nitekim, 1977-1999 arasında madencilik firmalarının borsadaki pay senetlerinin getirilerinin ABD resmi tahvil getirileriyle kıyaslandığında, madencilik, kağıtları bu güvenli ama tutucu tahvillerin! gerisinde kalıyor : ortalamaları tahvilde %6,7 iken, madencilik kağıtlarında %5,7. Üstelik giderek azalıyor da¹⁰.

Demir dışı madencilik kağıtlarının dünya borsaları ortak indeksine oranının değişimi de son yılların oldukça kötü geçtiğini ortaya koyuyor.

Kısacası madencilik sektörünün kârlılığı düşük¹¹..

Bunun bir nedeni metal fiyatlarının sürekli düşüyor olması.

Bunun üretilmesi için çabalayan firmalar, başka endüstri llerdeki ilerle kıyaslanamayacak denli küçük boyutlu, Toronto Borsasında madencilik sektörünün payı 1995'ten 20We, %20'den %5'e düşmüş. Dünyadaki finans kapitalin yalnızca %1,7'si madencilikte kullanılıyor Tek başına General Electric firması bunun toplamının 1,5 katı bir kaynağı kullanıyor¹²..

En büyük 10 madencilik şirketinin toplam ciro-su BP'nin yarısı kadar: DB'nin yönlendirmesi ile bu yönde de gelişmeler sağlanmaya çalışılmakta.

Günden güne birleşerek, satın almalarla büyüyerek maliyetlerini düşünmeye çalışıyorlar. Yine de, dünyanın en büyük 10 altın üreticisi şirketin dünya altın üretiminin ancak %42'sini yapabiliyor

***Madencilik
sektörüne mal
ve hizmet satan
firmaların sırası
ile ABD, İngiltere,
Almanya, Kanada
ve Avustralya'da
fevrişli olması
da ÖZ gelişmiş
ülkelerin doğal
kaynaklarının
talanından
Şine gelişmiş
birkaç ülkenin
yararlandığı
Mr başka alanı
gösteriyor***

~ olmalarına bakılarak gelecekte de çok sayıda birleşmenin olacağı öngörülüyor. Bütün veriler Maden işletmecisi firmaların borsa endekslerinde sürekli düşüş içinde olduklarını gösteriyor. Yapılan araştırmalar maden işletmecisi şirketi erin başka endüstrilere kıyasla en düşük kâr payı dağıtan şirketler olduğunu gösteriyor¹³. Dobra (1997)'nın, Standart&Fors'un Industry Reports (April 1996) verilerini kullanarak yaptığı bir kıyaslamaya göre, ABD'nde endüstri kârlılığı kıyaslanan 23 sektör arasında maden işletmeciliği 21. sırada yer alıyor Başka endüstrilerin %35,02'ye varan kârlılıklarına karşı maden işletmeciliğinin kârlılığı yalnızca %5,47 bulunmuş. Ne var ki, maden pazarındaki dalgalanmalar bu şirketlerin! yöneticilerine büyük kazançlar sağlıyor.. Birçok şirket ve maden işletmesi birleşmelerle

daha büyük şirketlerin eline geçmekte. DB da, araştırma ve yayınlarıyla sözde küçük ve orta işletmelerin çevreye daha duysız, yoksulluğu gidermede verimsiz ve ülkelere kalkışımın az olduğunu belgelemeye çalışıyor.

¹⁰ Digby, C, 2002, *MMSD Economic- and financial aspects of the mining sector OECD Conference W1 and Environment-Lessons from Mining*, Paris,

¹¹Boocock, C, 2002,, *Environmental Impacts of Foreign Direct Investment in the Mining Sector in Sub Saharan Africa, OECD Conference TDI and Environment-iessons torn Mining*., Paris

¹² Hafild, E. 2002, *FBI in the Indonesian mining sector, OECD Conference "TOf and Environment-Lessons from Mining"*., Paris'

¹³AroL A/, 2002, *Current Status of FDI and Environment Issues in Mining in Turkey,, OECD Conference "FBI and Environment-tessons from Mining"*, Paris"

"Crowson, P.G.E, 2001 *Mining in the Global Mattet, Global Metals& Mining Conference» Toronto*

" Crowson, P. »2001, *Mining Industry Profitability?, Resource Poky, Vd.27, issue 1, pp.33-42*

¹² Clement» d, Nov 12001;, *World Mining Overview,, BMJ*

¹³ Dobra. J± > 1997» *The US Gold Industry 1996,, Mackay School of Mines Univ. of Nevada, Nevada Bureau of Mines and Geology Spec. PuU. 21*

Ancak, bu birleşme sürecinin sektörde bir rasyonelleşmeye değil; ancak, maliyetlerde sınırlı bir düşüşe yarayabildiği anlaşılıyor. Değişik metal madencilik alanlarında en büyük üretimi yapan 10'ar firmanın sektörleri içindeki payları ve bunum son 25 yıldaki değişimi¹⁴ başka endüstrilerin tersine madencilikte ilk 10'ar firmanın sektör içindeki payları toplamının %40-50'yi pek aşmadığını gösteriyor. Dahası bu oran çoğu metalde azalış eğiliminde. Bakır ve Çinko dışında bu oran genellikle düşüyor. Birleşmeler sektörü pek te tekelleştirememekte (küresel kapitalizme inananlar, buna rasyonelleşme diyor!).

Sektörün bu yapısından ötürü de ciddi bir sermaye sıkıntısı yaşanıyor. Dünyanın her yerinde arama ve yatırım yapan bu sektör, birkaç borsadan: Toronto, New York ve Londra Borsalarında küçükyatırımcıdan toplanan kaynaklarla beslenmeye çalışılıyor. 1999ya borsalardan madencilik şirketlerine aktarılan kaynağın %34'ü Toronto, %29'u New York ve %20'si Avustralya borsalarından toplanmış, 2000ye bunun %42;11 Kanada ve %41'i İngiltere borsalarından toplanır olmuş. Şaşırtıcı olan ise bu şirketlerden büyük bölümünün altın gümüş gibi uygarlık için zorunlu olmadığımız değerli madenler üzerimde çalışması. 2000 yılında borsalara kayıtlı madencilik şirketlerinin %60'T Kanada borsalarında. By yolla küçük yatırımcılar boş vaatler ve aldatici verilerle yanıltılıp büyük kaynakları hortumlanıyor; büyük skandallar yaşanıyor. ABD ve Kanada borsalarından 2 milyar dolar hortumlayan Brex şirketinin yarattığı skandal sektörün güvenilirliğini büyük ölçüde sarmış durumda.

Bu işten kazananlar da sınırlı. Madencilik sektörüne mal ve hizmet satan firmaların sırası ile ABD, İngiltere, Almanya, Kanada ve Avustralya'da kurulu olması da az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarının talanından yine gelişmiş birkaç ülkenin yararlandığı bir başka alanı gösteriyor.

**gelişmiş kapitalist
ülkelerdeki
endüstrinin
hammadde
gereksinimini ucuz
be dini pisliğe
bulaştırmadan
karşılama
amaçlayan küresel
kapitalizm kendi
başına ayakta
duramayan bu
sektörü truva atı
gibi kullanabilmek
için DB ve bağlı
kurumlarla besliyor,
her türlü baskı ne
yasadışı solla az
gelişmiş ülkelere
sokmaya çalışıyor**

Kanada'ya ilişkin bir başka değerlendirme daha da çarpıcı. Toronto Üniversitesince 1997'de yapılan "Bock Solid" başlıklı yayında¹⁵, madenle; fırınlar ve rafinerilerde yapılan her 1 milyar dolarlık, ek üretimin 615 milyon dolarlık, ikinci ve üçüncü çevrim çarpanları da göz önüne alındığında 838,8 milyon dolarlık mala talep doğurduğunun hesaplandığı belirtiliyor. Başka bir açıdan yaklaşıldığında arama, geliştirme ve işletmeler için yapılan her 1 milyar dolarlık yatırımdan ötürü mal ve hizmetlere 993,4 milyon dolarlık talep; ikinci ve üçüncü çevrim çarpanları da göz önüne alındığında 1.3 milyar dolarlık talep doğuyor.

Daha ilginç, OECD'nin yaptırdığı bir araştırmaya göre, yurt dışında yapılan her 1 dolarlık doğrudan yatırım 2 dolarlık bir dışsattım ve 1,70 dolarlık bir ticaret fazlası sağlıyor¹⁶. Yani, bu ülkelerde yerleşik bir çokuluslu şirket gelip Türkiye'de bir altın işletmesi yatırımı yaptığı zaman, örneğin Kanada'nın dış ticaret fazlası artıyor; doğal olarak Türkiye'nin ki de bozuluyor.

Bu nedenle, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki endüstrinin hammadde gereksinimini ucuz ¥e elini pisliğe bulaştırmadan karşılama amaçlayan küresel! kapitalizm kendi başına ayakta duramayan bu sektörü truva atı gibi kullanabilmek için DB ve bağlı kurumlarla besliyor, her türlü baskı, we yasadışı yolla az gelişmiş ülkelere sokmaya çalışıyor.

DB Grubu, yönlendirmelerinin, madencilige konu olan ülkelerin dışsattım gelirlerinin arttırılması, bu yolla sağlanacak gelirlerle kalkınmanın hızlandırılması ve yoksulluğun yenilmesini amaçladığını savunuyor.

¹⁴ Growson, RC.F.. 2001, agy

¹⁵ Dungan, P., 1997, Rock Solid : The Impact of the Mining and Primary Metals Industries on the Canadian Economy, Institute for Policy Analysis

¹⁶ Mining Association of Canada, 2001, Facts and Figures 2000, Ottawa

Oysa, DB grubunun iyimser yorumlarla yüklü yayınlanna¹⁷ karşı madenciliğin kalkınmanın motonj olabileceği konusunda ciddi kuş- kular var; Gelişmişlik ile madencilik arasındaki bağa örnek gösterilmek istenen ABD, Kanada ve Avustral- ya'nın kişi başına gelir düzeyinde daha 191 vde o zamanın en geliş- miş endüstri ülkesi olan İngiltere'yi geçmiş oldukları; doğal kaynaklarını ihraç ediyor olmakla birlikte dışsa- tımlarının ulusal gelir içindeki payı- nın düşük (yüzyılın başında ABD'nde %6,5) olduğu; ulusal gelir içindeki madencilik dışsattım gelirlerinin hep düşük kaldığı (ABD'nde %2'den %1 dolayına düşmüş, Kanada'da %2'ye ancak yükselmiştir); madencilik üre- timinin de ulusal gelir içindeki payı- nın çok düşük olduğu (Kanada'da %1'den %2,3'e ancak yükselbilmiş; Avustralya'da %5 dolayında); toplam istihdamın da ancak %1-2'sinin madenci- likte gerçekleştiğini saptayan Power¹⁸ bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirdikleri sırada madencilik ve maden dışsattımının önemli bir rol oynamadığını belirtiyor. Üstelik, ülke içinde ma- denciliğin yoğunlaştığı illerde (ülkedeki 3100 . ilden 100'ü) çalışanların gelirlerinin de, kişi başına ortalama gelir düzeyinin de öteki iller- den çok daha yavaş arttığı, bu illerde işsizliğin daha yoğun olduğu ve madenciliğin gelişmeyi olumlu etkilediğini söylemenin güç olduğunu ortaya çıkarıyor, Power. Ona göre by ülkelerin kalkınmasında, kurumsal birikimim yüksek oluşu, bunların doğal kaynağı zengin kıtasal ülkeler oluşu, bilgi-telknoloji-iş örgütlenmesinin gelişimi, korunmuş ve büyük ulusal pazarları bulunuşu, iş gücünün az ve toprak ve doğal kaynaklarının zen- gin oluşu önde gelen etkenler.

Bugün gelişmekte olan ülkeler ise bu olanaktan yoksun görünüyor. Harvard eko- nomistleri Jeffrey Sachs ve Andrew Warner 95 ülke için yaptıkları araştırmalarında, ma- denciliğe olan bağımlılık arttıkça yusal gelir artış hızının düştüğünü belirtiyor¹⁵. Lancaster Üniversitesinden ekonomik coğrafyacı Ric- hard M. Auty 85 ülke verilerini işleyerek küçük ve madenciliğe bağımlı ülkelerin 1970-1993 arasındaki kalkınma hızlarının eksi (yılıda or-

**" Dünya Bankası'nın
51 ülkeyi göz
önüne alarak
yaptığı çalışmada
da"²¹ Hindistan
ÜÇ Çin dışarıda
tutulduğunda
madenciliğe
bağımlı ülkelerin
kalkınma hızının
öteki gelişmekte
olan ülkelere
düşük olduğu
ortaya çıkıyor**

lalama -0,2) olduğunu ortaya çıkarmış²⁰. Berkeley Kaliforniya Üniversitesinden ekonomist Jean-Philippe Stijns de, Sachs ve Warner'in sonuçlarının benzeri- ne ulaştığı gibi, doğal kaynak- larının dışsattımı yerine bunları üretip ülke içinde işleyen ülke- lerin gelişme hızlarının arttığını da saptıyor.

Dünya Bankası tim 51 ülkeyi göz önüne alarak yaptığı çalışma- da da²¹ Hindistan ve Çin dışarıda tutulduğunda madenciliğe bağımlı ülkelerin kalkınma hızının öteki gelişmekte olan ülkelere düşük olduğu ortaya çıkıyor.

Madenciliği en çok gelişmiş olan üçüncü dünya ülkelerinden Güney Afrika'da madenciliğin ulu-

sal gelirdeki payı %6 ve dışsattım gelirlerindeki payı da %33,5. Bütün desteklere karşın, madenciliğin bu payı giderek azal «yor²². Ancak, madenciliğe çok daha az bağımlı olan Bostwana ve Namibia, Güney Afrika'dan daha hızlı kalkınabiliyor. UCLA'dan Prof Michael L. Ross²³ madenciliğe en bağımlı ülkelerin kalkınma hızlarının ortalama % -0,7 olduğunu hesaplıyor. Ross, benzer sonuçlara ulaşan çok sayıda başka bilimsel incelemelere de değiniyor.

1990'lardan sonra azgelişmiş ülkelere kaydırılan maden arama, geliştirme ve işletme çalışmala-

¹⁷ Mining Department of W/S Group, 2002, *Treasure or Trouble? Mining in Developing Countries*, Washington

¹⁸ Power, T.M., 2002, *Digging to Devöopment? A Historical Look at Mining and Economic Development*, Oxfam America

¹⁹ Sachs, J and Warner, A.M., 1997, *Natural Resource Abundance and Economic Growth*» NBER working paper 5398, Harvard University

²⁰ Auty, R. M., 1998, *Resource Abundance AND Economic Development : Improving the Performance of Resource Rich Countries*, UNU/WfDNER, Research for Action 44

²¹ Mining Department of WB Group,, 2002, *Treasure or Trouble? Mining in Developing Countries*, Washington

²² de Wit, M.P., 2002, *The Environmental Impacts of Foreign Direct Investment (FDD in the Mining Sector, the Case of South Africa*, OECD Conference "FDI and Environment-Lessons from Mining", Paris

²³ Ross, M.L., 2002, *Comments on "Treasure or Trouble? Mining in Developing Countries"*

rında Kanada ön plana çıkıyor. Aramaya harcanan kaynakların %25-35 arasında değişen bir bölümünü Kanada'da kurulu firmalar harcıyor. Bu harcamaların yapıldığı bölgelerin başını da %28,3 ile Güney Amerika çekiyor. Onu, %17,3 ile Avustralya, %14,9 ile Kanada, %12,6 ile Afrika, %10 ile ABD izliyor. Bu yıllarda ise Asya ve Orta Asya'ya hızlı bir yöneliş var.

Bu süreç önce sözü edilen maden işletmelerinden olumsuz etkilenen yerel halkın direnişleri ile karşılaştı ve ilk olarak onların kurduğu yerel toplum örgütleri ortaya çıktı. Daha sonra, çokuluslu şirketlerin kurulu olduğu ülkelerin erdemli insanları onların sorunlarını« sahiplenerek, çokuluslu şirketleri! izleyip bu bilgileri yayın sivil gazetesi! örgütleri bu halka katıldı. Yakın yıllarda da dünya çapında bu finans kurumlarını izleyen ve eleştiren sivil toplum örgütleri güçlendi. Şimdi, DBinm önder liginde dünyanın her yerinde al oynatan madencilik şirketlerine karşı küreselleşmiş bir direniş var. Yalnızca son iki yıl içinde çokulusluların madencilik işletmelerinden zarar gören yerel halk temsilcileri ile büyük toplantılar yapıldı. 2001 Nişancında Manado Konferansında denize atık boşaltılmasının yasaklanması isteği dile getirildi²⁴. 2001 Mayıs'ında Londra'da yapılan 5 günlük bir seminerde Kolombiya, Hindistan, Endonezya, Gana ve Peru'dan gelen yerel halk temsilcileri sorunlarını dile getirdi. Bu yılın Nisan ayında Brezilya'da yapılan WB-EIR toplantısına katılan sivil toplum örgütlerinin temsilcileri isteklerini dile getirdi. Bu Ekim ayında Filipinler'de Dapitan'da yapılan bir toplantı sonunda yayınlanan bildiri ile çokuluslu madencilik şirketlerine verilen ruhsat ve izinlerle, desteklerin geri alınması istendi. Kasım ayı başında dünyanın her yanından 160'a varan yerel ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin imzaladığı bir bildiri ile yerel halkın karar hakkının tanınması!, madencilik endüstrisinin küçültülmesi, siyanürle maden işlenmesi ve denize atık boşaltılmasının yasaklanması, bu işletmelerin geçmişte verdiği zararların tazmini istendi. Yerel direnişler (Yunanistan'da, Romanya'da, Bergama'da, Endonezya'da, vb), uzun yürüyüşler (bu yıl çokuluslu şirketlerin madencilik çalışmalarından zarar göre Peru köylüleri 1 ay süren bir yürüyüş gerçekleştirdi), kazanımlar (IFC Romanya'da Rosia Mon-

Şimdi, BBmm önderliğinde dünyanın her perinde at oynatan madencilik şirketlerine karşı küreselleşmiş bir direniş var

~ tana'ya desteğini çekmek zorunda kaldı, Bergama Ovacık Newmont işletmesi kapatıldı, Yunanistanda Olimpia işletmesinin kentlin altında çatışma yapmasını yüksek yargı yasakladı, Wisconsin'de siyanürle işlem yasaklandı, Kostarika'da açık ocakla maden işletmesi yasaklandı) ve kayıplar yaşandı. Artık, bu işletmelerden zarar gören yerli halk tepkilerini çokulusluların genel kurullarında dile getiriyor (RioTinto ve

Newmont bu katılımların denendiği genel kurullar yapmak zorunda kaldı); onların kendi ülkelerinde de davalar açıyor (Guyana köylüleri Kanada'da, Peru köylüleri ABD Denver'de davalar açtı); DB ve bağlı kurumlara baskı yapıp desteklerini sorgulayıp (Rosia Montana örneğindeki gibi) onları geri adım atmaya zorluyor. Yaratılan olumsuzluklara tepki gösteren yerel ve uluslararası kuruluşların başvuru ve DB ve IFC desteğinin bu tür yatırımlardan geri çekilmesi isteklerini, bu kurumlar kimi zaman (Peru Yanacocha sorunundaki gibi) gülünç gerekçelerle geri çeviriyor; kimi zaman sorumluluklarını ombudsmanlarının (Tanzanya Bulyanhulu örneğindeki gibi) düzmece raporlarıyla örtbas ediyor; kimi zaman da baskılar karşısında geri adım atıyor.

By politikalar, sözde yoksulluğun yenilmesi, ülkelerin küresel dünyaya bütünleştirilmesi, dışsattımı gelirleriyle bu ülkelerin kalkınmasının sağlanması amaçlarıyla sürdürülüp savunuluyor. Ama yapılan araştırmalar, madencilığe bağımlı duruma getirilmiş az gelişmiş ülkelerde (örneğin Papua yeni Gine'nin ulusal gelirinin %10'u yalnızca bir madenden, Ok Ted i bakır işletmesinden geliyor) bu beklenenlerin hiç te gerçekleşmediğini ortaya koyuyor. Bu ülkelerin önemli bölümü eksi kalkınma hızından kurtulamıyor. Maden yatakları tükenirken, gizli varlıkları yok olurken bunun dışsattımından bir yarar göremiyorlar; ama, geride ancak milyarlarca dolar harcamalarla temizlenebilecek kirlilik kaynakları kalıyor.

Örneğin, önümüzdeki 10 yılda gelişmekte olan ülkelerdeki 25 büyük maden işletmesi tükenip kapanacak ve geride bıraktıklarının uygun bir biçimde temizlenmesi gerekecek,

²⁴ 2001., *Communities and Companies, Down to Earth*, no. 50

Son yıllarda yalnızca Almanya'daki kömür ocaklarının üçte ikisi... kapanmış durumda ve bunların iyileştirilmesi için 5 milyar dolar gerekiyor²⁵. Polonya'da da kömür ocaklarının üçte ikisi kapandı ve 100.000 kişi işsiz kaldı. 1,5 milyar dolar yapıldı ve ocakların fiziksel kapatma maloluşu da 500 milyon dolar öngörülmekte. Çin'de yalnız 2000 yılında 40.000 küçük kaçak işletme ve 250 kadar da devlet madencilik işletmesi kapandı. Güney Afrika'da son birkaç yılda 100.000 işçi işten çıkarıldı. Kapatma mafoluşları Polonya'daki küçük işletmeler için 1 milyon dolardan Almanya'daki büyük linyit işletmeleri için yüzlerce milyon dolara kadar değişiyor.

Örneğin, Endonezya'da Freeport Mc Moran atıklarını ırmağa; P.T.KEM suyla örtülü bir atık barajına; Newmont deniz tabanına boşaltıyor²⁶. Bunların çoğunu ABD ya da Avustralya'da yapmak olanaksız.

Örneğin, Gana'daki dış yatırımcılar orman alanlarında madencilik çalışmaları yapabilmek için hükümeti baskı altında tutuyor²⁷.

Örneğin, 1994'e kadar madencilikte dış yatırım izin vermeyen Hindistan'da kısa sürede sorunlar belirmeye başladı. Doğu Hindistan'da Orissa'da çokuluslu bir şirketin boksit işletmesi yerli halkı topraklarından çıkardığı gibi bölgenin en önemli

**önümüzdeki
10 yılda
gelişmekte olan
ülkelerdeki 25
büyük maden
işletmesi tükenip
kapamama,
ve feride
bıraktıklarının
uşşum bir
biçimde
temizlenmesi
gerekecek**

ırmaklarından birini atıkları ile kullanılmaz duruma getirdi²⁸.

Örneğin, atık barajı yıkıldığında Tuna Irmağı'nın ilkeler ötesi kirlenmesine neden olan Baia Mare işletmesini finanse eden yatırımcılar arasında Rotschild, Dresdner Kleinwort Benson, Dresdner Bank gibi kuruluşlar var.

Güney Amerika, Goyanatla göçüp te Essequibo ırmağını siyanürlü atıklarla kirlen

Maden yataktan

*uarllıktan yok
olurken bunun
âissatmindan
' bir yarar*

*göremiyorlar;
ama, geride ancak
milyarlarca dolar
harcamalarla
temizlenebilecek
kirlilik kaynakları
kalyor*

^m Oymaı altın işletmesi için de 1992'de MIGA tarafından 49,8 milyon dolar güvence verilmiş²⁹. 30.000'den çok yerel madencinin zorla evleri ve işletmelerinden atıldığı ve 56'sının ocaklarda diri diri gömülerek öldürüldüğü Tanzanya'daki Bulyanhulu altın işletmesi için de MIGA tarafından Barrick firmasına 563 milyon dolar ve kredi veren bankalar sendikasına 115,7 milyon dolar garanti verilmiş. Barskun çayırma devrilen kamyondaki sodyum siyanür ile çevre kirliliğine ve 4 kişinin ölümüne- neden olan Kırgızistan'daki Kumtor işletmesini de MIGA 45 milyon dolar tutarında güvence altına alırken, IFC de buna 40 milyon dolarlık yatırımla katılmış. Ayrıca, EBRD 40 milyon dolar, OPIC 192 milyon dolar ve EDC de 50 milyon dolarlık kredi, güvence ya da borçla katkıda bulunmuştur³⁰. Rusya'da, kuzeydoğu Asya'daki Julietta Madeni'ni 27,2 milyon dolar güvence altına alan MIGA, işletmenin yarattığı çevre sorunlarından ötürü yoğun biçimde eleştiriliyor,

Papua Yeni Gine'deki RTZ'nin Lihir Madeni için şirkete 10 milyon dolar ve kredi veren bankalara 66,6 milyon dolar güvence veren MIGA doğrudan okyanusa boşaltılan atıkların arkasındaki destek olarak eleştirilmekte. Endonezya'da RTZ/Freeport McMoran'ın Grasberg altın işletmesi de 1990'da MIGA'dan 50 milyon dolar güvence alan üç ırmağa günde 120.000 ton zehirli atık boşal-

²⁵ WB and IFC, 2002, *it's Not Over When It's Over : Mine Closure Around the World*, WBG

²⁶ HaM E. 2002, *FDI in the Indonesian mining sector*, OECD Conference "FDI and Environment-Lessons from Mining", Paris

²⁷ Boocock, C, 2002, *Environmental Impacts of Foreign Direct Investment in the Mining Sector in Sub Saharan Africa*, OECD Conference *WI and Environment-Lessons from Mining*, Paris

²⁸ Mehta, P.S., 2002, *The Indian Mining Sector: Effects on the Environment*, SFDI Inflows, OECD Conference *TDI and Environment-Lessons from Mining**, Paris

²⁹ WBG, *World Bank Group Financed Projects in Extractive Industries : A Case Study Compilation*

³⁰ Feilen d, 2000, *Kumtor-the Poisoned Gold*, in, *Heavy Footprint : The World Bank and Environment in Europe and Central Asia*, CEEBankwatch Network, Budapest

tan, özel güvenlik örgütü ile yerli halkı tutuklayan ve işkence yapan bir işletme. Endonezya güvenlik güçlerinin de yardımı ile halktan 20-40 kişinin öldürüldüğü bildiriliyor. MIGA, desteğinin sorgulanması! üzerine soruşturma açmak zorunda kalınca da şirket MIGA'dan güvence isteğini geri çekiyor. Madencilik işletmelerindeki büyük yıkımlardan etkilenen bazı ülkelerde bunun giderilmesi yönünde alınan kararlar ise IMF'nin şantajları ile geri alınıyor. Guyan'da örneğin altın işletmesi atık barajı» göçünce ancak 3 ay kapalı tutulabildi.

Bu alanda rüşvet ve yasadışı ilişkilerin ortaya çıkan örnekleri sayısız. Peru'nun eski ve ünlü gizli polis şefi Montesimos'un ABD şirketi adına yüksek yargı başkanına rüşvet verdiği video bantları yayınlanarak ortaya çıkarıldı.

Bu sürece karşı küreselleşen ve güçlenen karşı çıkış, küreselleşme kurumlarını, DB ve bağlı kurumlarını da göstermelik girişimlere yöneltiyor. Karşı çıkanlar buna "greenwash", yeşile boyama adını taktı» Sözde, artık madencilik işletmeleri yerel halkla da ilişkilere başladı; madencilikten o ülkeye kalan tek kaynak olan vergilerin bir bölümünün yerel yönetimine bırakılması için araçlar geliştirilip bunların yaşama geçmesi: için o ülke merkezi yönetimlerine baskılar

yapılıyor³¹; bu işletmeler bizim manken ve şarkıcılarımız gibi köy okulları açmakla böbürleniyor. Sözde, artık madencilik işletmeleri sürdürülebilir kalkınmanın öncüleri oldular ve kendilerinden istenirse de ÇED yapıyorlar. Sözde, artık madenlerin kapanması sırasında her türlü olası riski ortadan kaldıracak planlar hazırlayıp uyguluyorlar. Sözde artık bütün gelişmeleri, madencilik konu ülke ve yörelerdeki halkla paylaşmak uğruna, DB uzmanları ilgili ülkelerde ER toplantıları yapıp, kendileri konuşup kimseye söz hakkı vermeden³² geri dönüyor. Kısacası, Dünya Bankası ve bağlantılı kurumlar küreselleşmenin en yaban, en yıkıcı, en insanlık dışı

**Madencilik
ulamında,
küreselleşme
adına dayatılan
politikalar
kendileri aşılamak
durmakta
zorlanan çokuluslu
şirketlerin ya
da serüvenci
girişimlerin her
türü baskı ya
da aldatmaca
ile az gelişmiş
ülkelere sokulması,
her türlü
olumsuzluklarına
göz yumulması
ve küresel
kapitalizmin
hammadde
gereksiniminin
olabildiğince
ucuz bir yolla
sağlanmasından
başka bir şeye
yaramıyor**

uygulamalarına konu olan maden yataklarının talanı konusunda başrolde ve politika yapıcı ve uygulayıcı konumunda, sayısız insanlık suçunda baş sanık durumunda.

Buna karşı birkaç ülke var ki, madencilik giderilmesi gereken ve giderilebilir olumsuz etkilerini yeterince gözetmeden de olsa; DB politikalarının tersine kendi doğal kaynaklarını kendi endüstrilerinin geliştirilebilmesi için iç tüketimde kullanmak üzere, dışarıya aktırılmasına izin vermeden işletiyor, dünyanın her yerinden daha hızla gelişen bir madencilik sektörü oluşturuyor, bunun için her biçimde kamu yatırımını da, küçük madencilik de destekliyor ve dünyanın en hızla kalkınan ve yoksulluğun giderilmesi ve getirilenin paylaşılmasında en başarılı ülkeleri olmayı başarıyor : Çin, Hindistan, Malezya gibi.

Madencilik alanında, küreselleşme adına dayatılan politikalar kendileri ayakta durmakta zorlanan çokuluslu şirketlerin ya da serüvenci girişimlerin her türlü baskı ya da aldatmaca ile az gelişmiş ülkelere sokulması, her türlü olumsuzluklarına göz yumulması ve küresel kapitalizmin hammadde gereksiniminin olabildiğince ucuz bir yolla sağlanmasından başka bir şeye yaramıyor, Ama bu arada, dünyanın pek çok ülkesinde yoksulluk sürüyor,

çevre sorunları felakete dönüşüyor ve daha kötüsü bu ülkelerin doğal kaynaklarının kaymağı alınıp geride kalanı bir daha üretilemeyecek şekilde talan ediliyor. Bu ülkelerin gelecekları kirlilik ve yoksullukla karartılıyor.

Buna karşı da, yerel ve küresel direnişler güçleniyor ve umut veriyor«

³¹ Strongman, 1, 1998, Mining and the Community,, from Enclave to Sustainable Development, Asia/Pacific Mining and the Community Conference, Madang PUG

³² Welck G; 2002, World Bank and Extractive Industries Review, FOE international